

הקדמה

שהשתלב זה כבר בהוד השרון, המקום האהוב שהיה בעיניהם כפיסה מגן עדן.

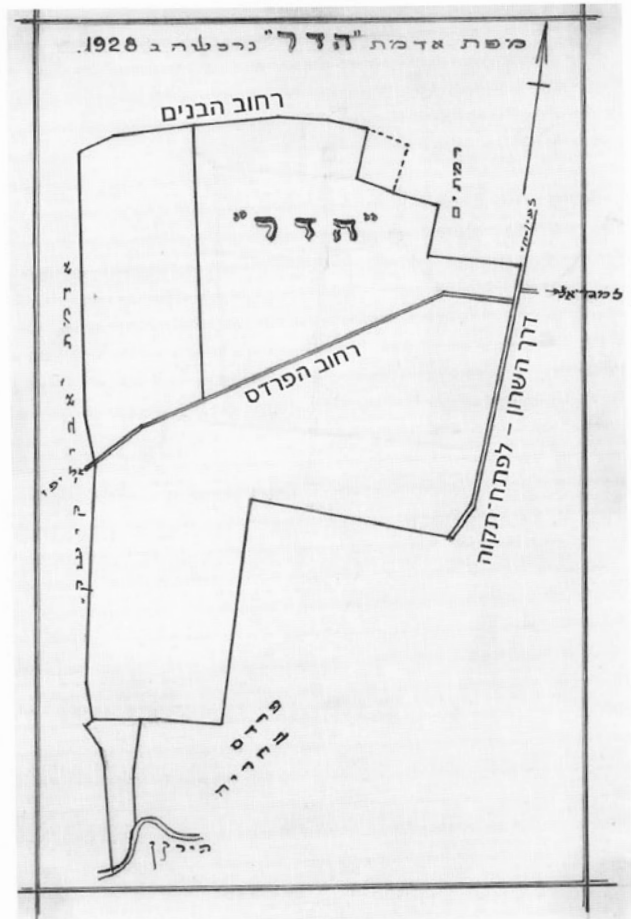
כיום אפשר עדיין להגיע להדר ולהתרשם, ולו חלקית, מאותן איכויות שהיו בה עשרות בשנים: המרחבים, השדות ופריחתם, השלוה – והקהילה הקטנה והמלוכדת, ששמרה על צביון חיים כפרי ונאבקה ככל יכולתה נגד מגמת החומריות; "לזכות כפר הדר ייאמר כי עד כה לא התפתו רובם... לנטוע 'קומות' במקום הפרדסים", כתב אפרים הרץ לפני שנים לא מעטות. מי שנוסע בכבישי הוד השרון, ונתקל שוב ושוב בשם "הדר" – השכונות נזה הדר ורמת הדר – לא יגלה את כפר הדר בעצמו. יהיה עליו לשאול, והתושבים הוותיקים בעיר אולי יפנו אותו לרחובות המעטים שסביבם קמה המושבה הקטנה לפני כשבעים שנה. גם כשידרוך ברגליו על המדרכות, לא יזיק להגיד לו: הנה, עד כאן משתרעת הדר; מכאן – זו כבר רמתיים. הרחובות המעטים של כפר הדר מוקפים היום בשכונות חדשות לרוב. אבל גם כאשר נרכשו האדמות וגם כשהגיעו ראשוני המושבה להקימה – הם לא החלו את דרכם בחלל הריק. קדמו להדר יישובים סמוכים אך "רחוקים" – לפחות במונחי אותם ימים, שבהם הלכו ברגל או רכבו על חמור. בין היישובים הסמוכים היו רמתיים, מגדיאל וכפר מל"ל; ובין ה"רחוקים" היו כפר סבא, רעננה והרצליה.

אדמות כפר-סבא נרכשו עוד ב-1869 בכספי הברון רוטשילד, ונמכרו לאיכרים מפתח תקוה. המתיישבים הראשונים נאחזו בקרקע ב-1905. היישוב נחרב במלחמת העולם הראשונה וחדש את צמיחתו ב-1924; כשהתכננו להקמת הדר קרמו עור וגידים ידעו רוכשי אדמותיה כי המושבה הוותיקה נמצאת במרחק שעת הליכה מהם. באותן שנים כבר החל האכלוס בשתי המושבות החקלאיות דאז, רעננה והרצליה. המושבה החקלאית רעננה נוסדה ב-1912 בידי עולים מארצות-הברית; ואילו שבעת המתיישבים הראשונים של הרצליה הקימו את הצריף הראשון ב-1924. שתי מושבות אלה נחשבו בכפר הדר כשוכנות מעבר להררי חושך – כמעט כפתח תקוה.

קרובים מהן היו המושב בן ימינו כפר מל"ל, והמושבות הקטנות מגדיאל ורמתיים. המושב נוסד ב-1914 כמחנה עבודה שנקרא עין חי, על-שם ח'רבת חייה שבגבולותיו, ליד בית-הספר החדש – וננטש במלחמת העולם הראשונה. אפרים הרץ כתב שהבדלים כינו את המקום בשם "חור אל ואווי" משמע, "חור התנים"; עד כדי כך היה האזור שמם, אפילו בעיניהם. את שמו המוכר לנו היום, כפר מל"ל, קיבל רק אחרי מלחמת העולם הראשונה, כשאנשי הגדודים העבריים וחלוצי העלייה השלישית הצטרפו למייסדיו. בפרעות 1921 ננטש שנית, ונבנה מחדש ב-1922. מעניין לציין, שברשימות אנשי הדר נזכר השם עין חי חמש-עשרה ועשרים שנה אחרי שינוי

בחורף תשנ"ד (1994) עלתה הדר הצנועה לכותרות: תכנית בנייה שאפתנית למאות קוטג'ים עוררה חשש בלב מי שזוכר את המושבה-לשעבר כאזור כפרי ושקט. רוב קוראי העיתונים לא ידעו כלל שמדובר בכפר הדר; ובאמת, מי חוץ מתושבי המקום – היום או בעבר – יודע שהמתחם בהוד השרון, "בין רחובות הבנים מצפון והפרדס מדרום, האורנים ממזרח וההכשרות ממערב", גובל במה שהיתה אי-אז המושבה הקטנה?

למאבקים אלה אין סיכוי, שהרי מדובר בקרקע פרטית שנרכשה כדת וכדין, כפי שאפשר לקרוא בפרק הראשון להלן; וחוץ מזה, ספק אם אפשר לבלום מהלך כזה, גם אם יש מי שרואים בו פגיעה באיכות חייהם. נכון, יש כאן פרדוקס מוזר: את נהירתם של רוכשי הקוטג'ים מדריך חלום שאותו ישיבת הגידול העצום, יחסית לגודלה של המושבה-לשעבר, במספר הדיירים ומכוניותיהם. חשוב להדגיש כי ספר זה לא היה נכתב, כנראה, לולא חששו אוהבי המקום כי בהלת הבניה עלולה לחבל לא רק בדרך חייהם עד הנה – אלא אף בזכרו של הכפר

השם. ילדי הדר למדו בבית-הספר שבמושב עין ח'כפר מל"ל, והקשרים היום-יומיים נשמרו שנים ארוכות. כשהיו ההכנות לרכישת אדמות הדר בעיצומן, הוקמו המושבה מגדיאל (1924) מדרום לכפר סבא, ושמה כשמו של אחד מאלופי אדום (בראשית ל"ו 34); והמושבה רמתיים (1925), שקמה לצד הדרך מפתח תקוה לכפר סבא (לימים הכביש הראשי לחיפה) – ושמה מרמזו לשתי הגבעות שעליהן נבנתה. המתיישבים עסקו בנטיעת פרדסים, בבניית לולים ובפיתוח ענף משתלות עצי ההדר, תחומים שבהם עסקו גם מתיישיב כפר הדר.

שאר היישובים הרבים המצויים כיום באזור נוסדו אחרי שתושבי הדר הצטרפו למתי מעט מתיישיבי דרום השרון. אמנם מי שיבקר במושבים ובשכונות של ימינו – ירקונה, רמות השבים, רמת הדר ועוד – יתקשה להכיר בכך, אבל אם ישאל בוודאי יספרו לו הוותיקים מה היה במקום – ובעיקר מה לא היה – כשהם עצמם באו לתקוע בו יתד, או נולדו להוריהם, מראשוני המקום.

כפר הדר התקיים כמושבה נפרדת עשרים וארבע שנים: מאז ההקמה ב־1927 ועד האיחוד עם רמתיים ב־1951. אלה בערך גם גבולותיו של הספר שלפניכם. רוב הרשימות והזיכרונות שהעלו ותיקי הדר על הכתב דנים בשנים הראשונות, ורק מיעוטם גולשים לשנות מלחמת העולם השנייה; אפילו הבנות והבנים שנולדו בהדר בשנותיה הראשונות, ובהם אתי שפר ודבורה ורדי (התאומות לבית מזאה), כרמלה קליין (לבית

קבוצת החריש מכפר מל"ל.
באמצע זאב רייזנברג.

ואהבה, הצלחנו לגבש בכתובים פסיפס של דמויות גברים ונשים מן הימים ההם, ולהעמידם על במתנו כאילו רק היום החלו צעדיהם במושבה.

רבים תרמו משלהם לא מעט – אם בכתב ואם בשיחות עם אפרים הרץ. הדבר היה באותם ימים, לפני חמש-עשרה שנים ויותר, כשנהגה לראשונה הרעיון לכתוב את "ספר הדר". אך הרעיון לא היה קורם עור וגידים אלמלא זאב גרליץ וחברי ההנהלה של מפעל המים, שהיו נחושים בדעתם להוציאו אל הפועל. הדחיפה לכך נעשתה, כפי שאמר גרליץ, מתוך הערכה עמוקה לראשוני הדר ולפועלם, ומתוך רצון לשמר את זכר אותם ימים רחוקים.

לכולם, בייחוד לכל מי שטרח והעלה על הכתב את זיכרונותיו משנות ההדר שלו, אנו מבקשים להודות; ויותר מכך לד"ר **עירית עמית**, שהעמידה לרשותנו את מחקרה על יהושע חנקין ורכישת הקרקעות בארץ-ישראל. כן יבואו על הברכה אנשי הדר שהעלו מנבכי גנזיהם תצלומים ותעודות מאותם ימים רחוקים. במיוחד נודה למי שעוררה את האחרים לכך: טליה כספי, שממלאי הרצון הטוב שלה אפשר היה לכנס שלושה ספרים, ולא אחד. תודה מיוחדת לדרורי בורלא, מבני המקום המוסיף לחוות את שנותיו הראשונות באינטנסיביות רבה. יבואו על הברכה הוותיקים ובני הוותיקים, שטרחו לקרוא בטיוטת הספר, לתקן טעויות שנפלו בו ולהוסיף משלהם; וכמובן, מונס מזורי, שעל חלקו בשימור האיות ואורח החיים בהדר אפשר לעמוד בנקל מן הקריאה בספר.

יישוב הוא ישות מיוחדת במינה: קיומו אינו רק הבתים והרחובות, וסיפור תולדותיו אינו סך כל חייהם של תושביו, אלא יותר מכך. משום כך אי אפשר לצפות שסיפור כזה יכלול את כל הפרטים השמורים בזכרונותיהם הנפרדים של האנשים שלמענם נכתב. להיפך – נדרשת מידה רבה של ניפוי, כדי שהספר יהיה קריא. כשפנו אנשי הדר וביקשו שהספר ייכתב, הם לא באו בידיים ריקות: הם ביקשו לשרטט את דיוקנו של היישוב על-סמך רשימות שכתבו התושבים שנים לפני כן. התיק שבו כונסו הרשימות כמעט התפורר לפני שצולם; ובכל זאת השתמרו הזיכרונות, והיו עדיין חיים כשהתחלנו במלאכת הניפוי וההטלאה. רוב החומר הכתוב בחלק א' שהיה ראוי לדפוס הוא פרי עטו של **אפרים הרץ**. על קנאותו למורשת הוא ראוי לתודתם של כל קוראי הספר.

בדברים שכתב מיכאל (מישה) ולצר לקראת חג היובל, כשמלאו חמישים להקמתה של הדר, אפשר למצוא את העילה להופעתו של הספר שלפניכם.

"הוועד להוצאת ספר הדר עוסק זה זמן רב בהגשמת חלום ראשונים וממשיכי חזונו, להוציא לאור ספר על ראשוני הבונים והחולמים ועל שנות עלומיה של המושבה", כתב "לשם כך נאסף חומר המשקף את השלבים הראשונים בחיי המושבה: דמויותיה, נופה... ישנו רצון עז להעביר את הווי "ימי בראשית" לדורות חדשים – דור ההמשך והבאים אחריהם... אולי גם בגלל האופי המיוחד של מושבתנו החביבה והקטנה, אשר אנשיה קשורים אליה בעבותות של מסירות

חריש עמוק ב־4 זוגות
בהמות. העגלונים מישוּב
הסביבה.

קריתי מבקר בפרדסו.

אוהביה בעבודת ה"בחר" –
הוצאת יבלית ביד בפרדס.

פנורמה של פרדס.

